

Psalmu dziedāšana Baltinavā

Diāna Logina, etnomuzikoloģijas studente

Psalmu dziedāšana jeb mirušo oficijs Latgalē tiek dziedāts jau kopš 18. gs. beigām līdz pat mūsdienām. Pētnieki šo tradīciju sauc par mirušo oficiju, bet dabiskā vidē Baltinavā tās sauc par saļmām (atvasināts no vārda “psalmi”).

Mārtiņš Boiko ir īpaši pievērsies saļmu dziedāšanas tradīciju dokumentācijai un pētniecībai. 2010. gada rakstā “Maija dziedājumi pie krusta un mirušo oficijs Latgalē un Augšzemē” viņš stāsta par to, ka mirušo oficijs vēsturiski ir stundu lūgšanu paveids katoļu baznīcā. Tas radies aptuveni 800. gadā, bet Latgalē tas ienācis ar jezuītu palīdzību. Nav zināmi konkrēti gadaskaitļi, kad tradīcija tika pārņemta, bet tiek pieņemts, ka tas ir bijis 18. gs. Oriģināli stundu lūgšanas izpilda garīdznieki, bet Latgales profānajā telpā to biežāk izpilda lauku sievas. Arī Baltinavas gadījumā to izpilda tikai lauku sievas dažādos dziedātāju sastāvos. Stundu lūgšanas sastāv no trīs daļām – matutina, vesperēm un laudēm, bet Latgales saļmu dziedāšanas tradīcijā izmantotas tikai divas no tām – matutins un laudes. Matutins sevī ietver nokturnus. Katrā no nokturniem ietverti trīs psalmi un trīs lasījumi ar responsoriju. Laudes ir citādāka daļa. Tā sevī ietver psalmu kantiklus, kas psalmu grāmatā saukti par dzīsmēm.

Saļmu dziedāšanā iekļauti ne tikai psalmi, bet arī citas svarīgas detaļas, bez kurām psalmu dziedāšana Baltinavā mūsdienās nav iespējama. Sākumā dziedātājas noskaita rožukroni, kas aizņem pusstundu no psalmu dziedāšanas. Ir jāmin, ka psalmu dziedāšana ir garš process, kas ilgst līdz pat trijām stundām, atkarībā no dziedāšanas ātruma. Pēc rožukroņa noskaitīšanas seko pašas saļmas, pēc tām dažādas Dieva dziesmas, kas Latgalē sauktas par Dīva dzīsmēm. Tiek dziedātas arī dziesmas Jaunavas Marijas godināšanai. Viņa ir tā, kas mirušajiem palīdz aizsaulē un ir to aizgādne.

Dziedātājas dzied no speciālām psalmu grāmatām “Saļmys. Lyugšonas par nūmyrušim”, kas izdotas turpat Latgalē. Šajā grāmatā ir iekļautas visas dzīsmes, lasījumi un psalmi, kas nepieciešami psalmu dziedāšanā, tomēr melodijas dziedātājām jāzina no galvas. Grāmatās minēti tikai teksti un melodijas, kas dziedātas Rēzeknes apkārtnē. Jāmin, ka katrā ciematā Latgalē psalmu

dziedāšanas melodijas ir citādākas, tāpēc ir grūti izdot vienotu grāmatu ar visām melodijām. Tāpēc dziedātājas iemācās melodijas no galvas un iemāca tās nākošajām paaudzēm. Protams, psalmu dziedāšanā tiek izmantotas arī tautā sauktās “vecās” lūgšanu grāmatas, kurās ir ietverts viss, sākot ar misi un tās kārtību, psalmiem, līdz pat maija dziedājumiem un Dīva dzīsmēm.

Baltinavā tradicionālo muzikālo pasauli uztur galvenokārt Baltinavas etnogrāfiskā ansambļa sievas, kas psalmu dziedāšanas un maija dziedājumu dziedāšanas gadījumā sadarbojas ar saviem mācekļiem, draugiem vai ģimenes locekļiem, kas arī pārvalda tradīciju un var palīdzēt dziedot. Saļmas tiek dziedātas dažādos sastāvos. Bēru gadījumos visbiežāk dziedātājas dzied grupās pa trīs. Tā to darīja Helēna Slišāne, kas bija viena no spēcīgākajām dziedātājām Baltinavā. Viņa dziedājusi kopā ar Mariju Svilpi un Līviju Kopču. Bet, kad saļmas jādzied par visa ciemata iedzīvotājiem, tad tās tiek dziedātas visiem etnogrāfiskā ansambļa dalībniekiem kopā.

Saļmas tiek galvenokārt dziedātas mirušo piemiņai dažas dienas, parasti nedēļu, pirms bērēm, bērū rītā, kā arī 40 dienas un vienu gadu pēc bērēm. Tās sauc par atsaļmām jeb atbērēm. Citās vietās tās var būt 30 dienas pēc bērēm. Dvēseļu dienās dziedātājas izvēlas visām tīkamāko dienu un nodzied saļmas par visiem ciematā nomirušiem. Tās tiek dziedātas Baltinavas kultūras namā, kur visām esot visērtāk būt, jo tur notiekot arī etnogrāfiskā ansambļa mēģinājumi. Vēl saļmas dziedātas arī kapusvētkos, kas notiek vasaras sākumā, kā arī svecīšu vakaros, kas notiek oktobra mēnesī. Būtu liels grēks nepieminēt arī to, ka ansambļa dalībnieces reizi gadā Baltinavas kapos nodzied saļmas arī par ansambļa mirušajām dalībniecēm. Šajā gadījumā mirušo oficijs dziedāts pavisam citādāk, izmantojot tikai dažus psalmu fragmentus.

Tālāk vēlētos pastāstīt arī to, kādam nolūkam saļmas tiek dziedātas. Ir zināms, ka katoļu baznīcā pastāv ideja par šķīstītavu, kur dvēseles nokļūst pēc nāves. Tur dvēselēm jāattīrās no saviem grēkiem. Mirušo oficijs ir lūgšanas veids, kas izmantots, lai atvieglinātu mirušā mokus šķīstītavā. Mārtiņš Boiko un Aigars Lielbārdis CD *Psalmu dziedāšana Latgalē* aprakstā min, ka mirušo oficija izpildījums ir viens no iespaidīgākajiem aizlūgšanas veidiem par dvēselēm šķīstīšanas gunī. Bet kā tad tiek dziedāts un kas nepieciešams labam psalmu dziedājumam?

Saļmu dziedāšanā obligāti nepieciešama vadītāja vai vairākas vadītājas, kas katra iesāk savu dziedājumu un lasījumu. Lasījumu dziedātājām jādzied vienām, kam seko responsorijs visām dziedātājām kopā. Bez vadītāja saļmas ir haotiskas, jo nav kas vada dziedāšanas procesu un kas konkrēti zina visas melodijas.

Saļmas Latgalē izpilda vietām vienbalsīgi, vietām daudzbalsīgi. Baltinavā tās dziedātas daudzbalsīgi. Agrāk tās bijušas trīs balsis, tagad divas. Šeit redzama ļoti spilgta ietekme no vietējās tradīcijas. Nokļūstot Latgales profānajā telpā, kur lielākoties dziedāta harmoniskā daudzbalsība, arī mirušo oficijs kļuvis daudzbalsīgs. Šo procesu Mārtiņš Boiko sauc par ietercošanu, kad sākotnēji modālai melodijai tiek pievienotas citas balsis tercu attiecībās ar pamatbalsi, kas ir viens no raksturīgākajiem balsu novietojumiem Latgalē. Arī stilistiski klausoties, mirušo oficijs skan gluži tāpat kā jebkura cita Latgalē dziedāta tradicionālā dziesma.

Jāņem vērā, ka psalmu dziedāšanu dziedātājas mācījušās jau kā jaunas meitas, kas tikko sākušas iet skolā. Tās dziedāt iemācījušās no savām mātēm, bet dažas arī no citām etnogrāfiskā ansambļa dalībniecēm. Kā, piemēram, ansambļa vadītāja mācījusies dziesmas no spēcīgas ansambļa dalībnieces Lucijas Keišas. Viņas nodod savas zināšanas arī tālāk. Piemēram, Helēna Slišāne pirms nāves nodeva savas psalmu dziedāšanas tradīciju prasmes savai meitai, kas bieži dziedāja kopā ar viņu. Helēna ir teikusi arī to, ka mēs (psalmu dziedātājas) neviens nedzimstam ar psalmiem un tos nezinām. Mēs vēl mācāmies.

Ir liels prieks apzinoties to, ka Baltinavā ir un būs cilvēki, kas turpinās psalmu dziedāšanas tradīciju un ļaus tai pastāvēt. Saļmas ir liela iedzīvotāju, galvenokārt dziedātāju dzīves sastāvdaļa. Tas varētu tikt uzskatīts arī par viņu darbu, bet vairāk gribētos to interpretēt kā viņu dzīves uzdevumu – ar savu dziedāšanu, lūgšanu ļaut mirušajiem gūt mieru aizsaulē.